

ПЕДАГОГИЧЕСКИ ОПТИМИЗЪМ – ИЗМЕРЕНИЕ НА ПРОФЕСИОНАЛИЗМА

Иванка Шивачева-Пинета

Тракийски университет – Стара Загора

Резюме. В центъра на настоящото проучване е представена категорията педагогически оптимизъм като иманентна компонента на педагогическия професионализъм – неговата същност, обхват, измерения и актуална значимост в съвременните образователни реалности. Водеща цел е диагностика на измеренията на това професионално значимо качество. Настоящото проучване се базира на теоретичен анализ, като са използвани методи за емпирични изследвания (анкета, математически и статистически методи за обработка на данните). Изследваният контингент обхваща педагози, които се реализират на различни длъжности (детски и начален учител, ресурсен учител, социален педагог, социален работник, обществен възпитател, психолог и др.) с различен стаж по специалността си. В заключение може да се обобщи, че педагогическият оптимизъм е синтез на цялостната професионално-педагогическа подготовка, светогледа, ценностната ориентация и опита на личността и е измерител на степента на нейното професионализиране.

Keywords: optimism; pedagogical optimism; pedagogue; teacher; professionally significant qualities; professionalism

Увод

Винаги и с основание във фокуса на вниманието е професионалната квалификация на педагога, измерена чрез формираните професионални знания, умения и компетенции. Не по-малко значими обаче за професионалната му дейност са професионално-личностни качества, изразяващи ценностната му система и светоглед. Те в значителна степен определят и регулират нивото и качеството на ангажиране и включване в професията, както и ефективността в нея – М.Тенева, И.Петкова, Е. Исаева, А.Бандура, К. Райс, и др. Педагогическият оптимизъм, като такова професионално качество, е пресечна точка на професионализма на педагогическия специалист и социалните и образователните реалности. Усложнените условия в съвременното общество, съпътствано от поредица кризи, генерират сериозни проблеми в образователната система, доколкото двете априори са дълбоко взаимозависими. Те, от своя

страна, провокират професионализма и присъщия оптимизъм на педагозите. Съвместната работа с различни педагогически специалисти, наблюденията и впечатленията от техните позиции породиха въпроса в каква степен може да се открие професионалното качество педагогически оптимизъм и какви са вариантите на неговата изява в актуалната ситуация в нашето общество и в образователната система.

Постановка на проблема

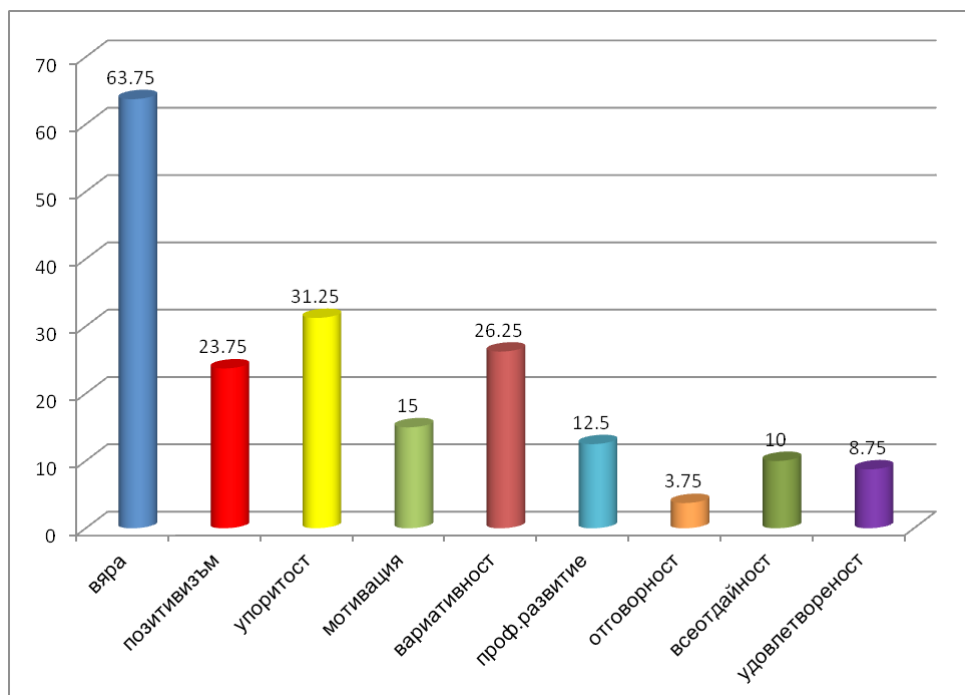
Обект на изследването е процесът на професионализиране на педагогическите специалисти, а конкретният *предмет* – формирането, развитието и изявата на професионалното качество педагогически оптимизъм у педагогическите специалисти, обучаващи се в ОКС „Магистър“. Публикацията е част от по-обхватно проучване сред педагогически специалисти с различна квалификация и продължителност на педагогическия стаж.

Цел на настоящото проучване са диагностиката и анализът на актуалните измерения на педагогическия оптимизъм като иманентна компонента на професионализма на педагога.

Оптимизмът винаги се свързва с наличие у човека на вяра в бъдещето, но се акцентира и неговата обхватност. При анализа на понятието становищата на авторите са близки и представят не само същността му, но и компонентите и измерителите му. Peterson определя оптимизма като „огромната тема, която обединява ефикасността, доверието и академичния акцент, защото всеки от тези елементи съдържа чувство за възможно. Оптимизмът предполага мислене за бъдещето, положителна емоция, положителна сила, свързана с постоянство и личен контрол, известни с разширяването и подтикването на когнитивния и поведенческия репертоар на личността“ (Vaidya, 2014). Л. Десев го дефинира като „качество на характера, което се изразява в *установка* на човека постоянно да вижда и предпочита добрата страна на нещата, да вярва в хората и тяхното облагородяване, в социалния прогрес и усъвършенстването на обществото. Оптимистът е смел човек със силна воля и твърд характер. Него не го разколебават трудности и препятствия. Той продължава да действа дори и тогава, когато всичко изглежда изгубено“ (Desev, 1999). Ю.В. Андреева представя обобщено тълкуване на понятието като „цялостно проявление не само на културата, но и на структурата на личността, което се проявява във всички сфери на живота и дейността на личността“ (Andreeva, 2013). От тази гледна точка, има основание да се търси неговото своеобразие в професионалната дейност на педагогическите специалисти.

Педагогическият оптимизъм (ПО) може да се разглежда като професионално значимо качество на педагога. Той е носител на всички характеристики на оптимизма, но задължително обвързан с развитието на личността (детето,

ученика), педагогическите процеси, техните цели. Широката система от сфери на педагогическа дейност предопределя разнообразие от цели (близки и далечни) и задачи, но винаги педагогическият оптимизъм предполага и се извява като вяра във възможностите на детето, в успеха, в позитивното у всяко дете (всеки човек), в пълноценното му развитие, интегриране и реализиране в социума. Съвременната педагогическа теория, както и педагогическата и образователната практика се ръководят от принципите на хуманизма и позитивизма, чрез което още повече се акцентира върху корелацията педагогически оптимизъм и ефективност на педагогическата дейност. Тълкуването на понятието педагогически оптимизъм от изследваните студенти извежда следните негови характеристики и елементи.

Фигура 1. Същност на педагогическия оптимизъм (в %)

Сборът на процентите е повече от 100%, тъй като анкетираните имат възможност да дадат повече от един отговор. Водеща позиция в отговорите (63,75%) е тълкуването на ПО като вяра, надежда в постигане на целите, в успеха, в позитивните резултати, увереност в собствените сили. На второ място (31,25%) ПО се свързва с упоритостта, търпението и старанието на педагога,

със способността му да се мобилизира и да не се отказва и примирява при срещане на трудности. На трето място (26,25%) като измерител на ПО са изведени търсенето на варианти и нови подходи, иновативността. Тази характеристика е продуктивният, творчески компонент на ПО. „Оптимизмът е „фермент“ на *креативността*“ (Desev, 1999: 337). На следващо място (23,75%) са поставени позитивизмът, желанието и нагласата (атитюди) да се види положителното у детето, в ситуацията, в резултатите. С близки избори са мотивираността на педагога, амбицираността му, желанието и стремежът за успех и да вдъхновява (15%); професионална култура, развитие, усъвършенстване и майсторство (12,5%); всеотдайността, потребността и готовността да „даваме любовта си на децата и професията“ (10%) и позитивното настроение и удовлетворението от работата (8,75%) като одухотворяващи и хуманни елементи в структурата на ПО. Макар и с малко избори (3,75%), изследваните включват отговорността и чувството за дълг като характеристика на ПО. Посочените резултати демонстрират компетентност на изследваните относно същността, характеристиките и елементите на педагогическия оптимизъм, доколкото съответстват и обобщават изведените в научната литература негови измерения. Анализът отива „...по-далече от позитивни убеждения и очаквания...Оптимизмът – талантът на радостта и стратегия на успеха, на които можете да се научите“ (Andreeva, 2015). В този смисъл, ПО е и един от инструментите на успеха.

Педагогическият оптимизъм е специфична категория, която стои в центъра между необоснованата надежда и наивността, ниската възискателност или безразличието, максимализма, скептицизма (песимизма). Границата между различните нива е деликатна и често трудно се установява. Нюансите се откриват в емоционалността и устойчивостта, ценностите, културата, мотивите, субективните цели, възгледите и убеждения за децата, човека, социума, смисъла на живота, битието и професията на всеки педагогически специалист. Тази сложна същност на ПО позволява да бъде разглеждано като професионално-личностно качество, но и като система от философско-етични възгледи.

Методика на изследването

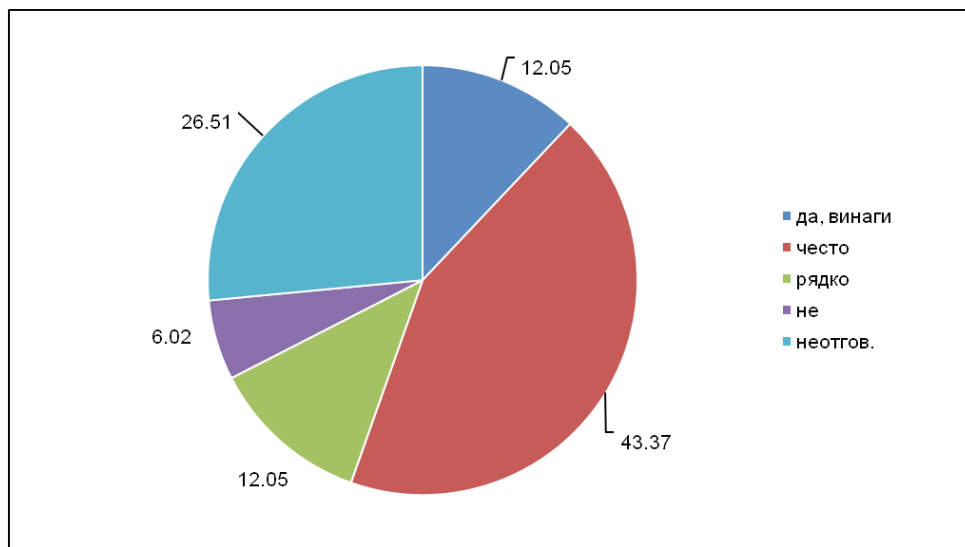
Контингент на изследването са 83 студенти в ОКС „Магистър“ в Педагогическия факултет на Тракийския университет – Стара Загора, от специалности „Предучилищна и начална училищна педагогика“ (45 студенти), НУП. „Информационни и комуникационни технологии в началното училище“ (13 студенти), „Специална педагогика“ с модули: „Логопедия“ (11 студенти), „Мениджмънт на социалните и педагогическите организации“ (14 студенти). Голяма част от тях са получили ОКС „Бакалавър“ в област на висше образование 1. Педагогически науки в Педагогическия факултет на Тракийския университет – Стара Загора, и в други университети в страната. Възрастовият

диапазон е от 23 до 52 години. Над 60% от изследваните работят като педагози на различни длъжности – детски учител (15,66%), начален учител (15,66%), възпитател (2,41%), учител (15,66%), учител по музика или хореография (2,41%), педагогически съветник / психолог / социален работник (3,61%), ресурсен учител (1,2%), социален работник или обществен възпитател (3,61%), а максималният педагогически стаж сред тях е 16 години.

При провеждане на проучването е използван *Въпросник*, чрез който се получава статистическа информация за лицето (възраст, педагогически стаж и длъжност), становище за същността на ПО, измеренията на ПО в собствената професионална дейност, ниво на постигане на педагогическите цели. Въпросникът съдържа въпроси със зададени отговори (част от тях с възможност за допълване на нови варианти на отговор) и с отворени отговори. Попълването на въпросника е анонимно предвид предмета на проучване и особеностите на изследвания контингент – зрялост, отговорност и ангажираност.

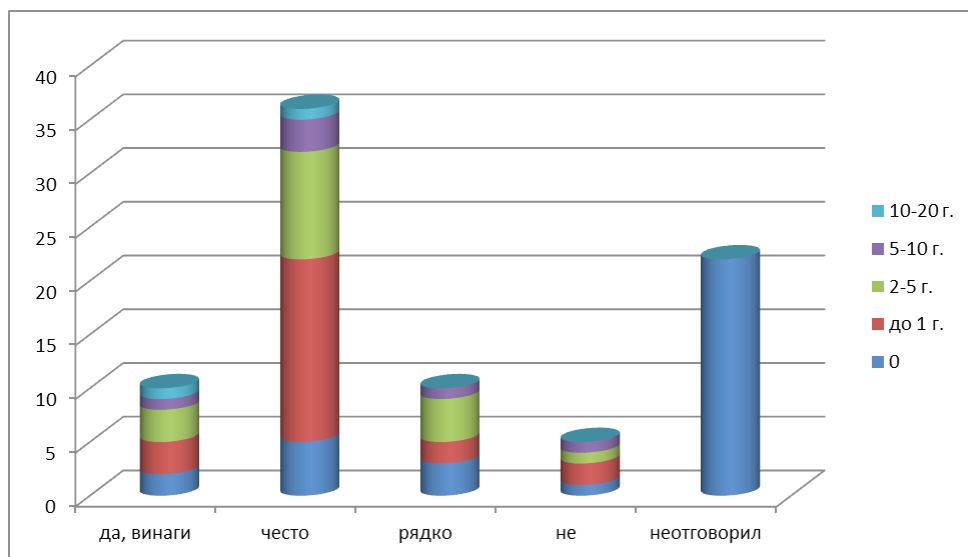
Резултати

Педагогическият оптимизъм кореспондира с *педагогическите цели* и задачи. В тази връзка, на изследваните лица бе поставен въпросът в каква степен те постигат професионално-педагогическите цели и задачи (образователни, възпитателни, развиващи). Данните са представени на фиг. 2.

Фигура 2. Самооценка на изследваните за нивото на постигане на професионално-педагогически цели и задачи (в %)

Очаквано и удовлетворяващо преобладават студентите, които посочват, че постигат професионално-педагогически цели и задачи в различна степен – 12,05% винаги и 43,37% често. Малка част, но значима от гледна точка на педагогическата ефективност, посочват, че рядко постигат целите си (12,05%), а 6,02% не ги постигат. Не се констатира зависимост с продължителността на педагогическия стаж при тези два отговора – посочени са от педагози от 0 до 10 г. стаж.

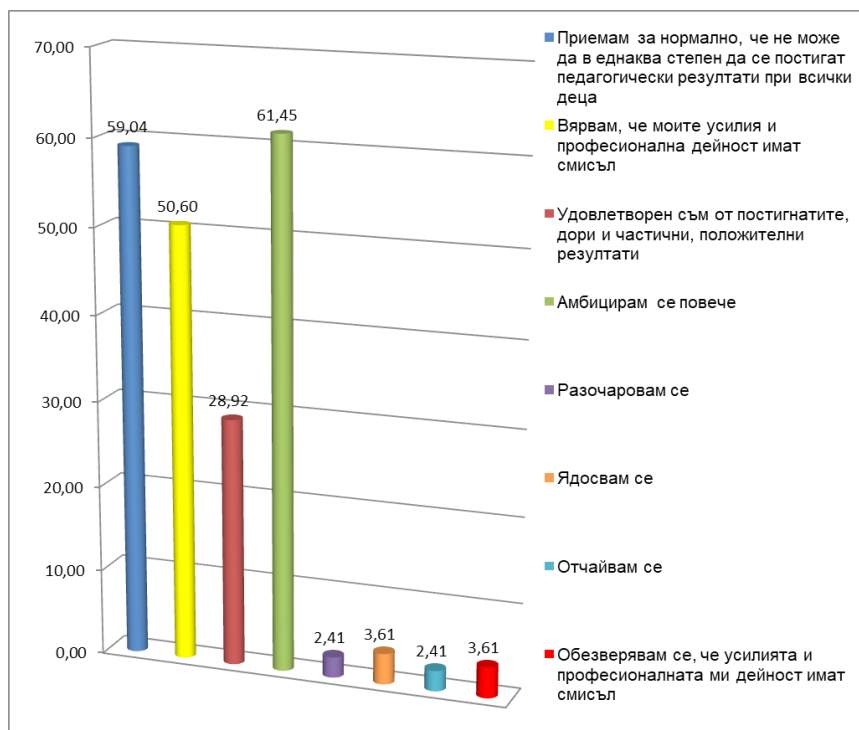

Фигура 3. Ниво на постигане на педагогическите цели според продължителността на педагогическия стаж (брой)

Причините за тези резултати могат да се коренят в различни обстоятелства и ще бъдат предмет на анализ в следваща разработка. Трудно може да се търси корелация на посочените резултати и със специалността/длъжността на педагозите. Сред тези, които посочват отрицателния отговор, са детски, начални учители, както и неработещи като педагози.

Въз основа на представените данни може да се очаква високо ниво на измерителите на педагогическия оптимизъм сред изследваните.

Един от измерителите на педагогическия оптимизъм е начинът, по който се отразява върху педагога ситуация, в която не успява да постигне професионалните си цели, и провокираното от нея емоционално състояние. Данните по този въпрос са представени на фиг. 4.

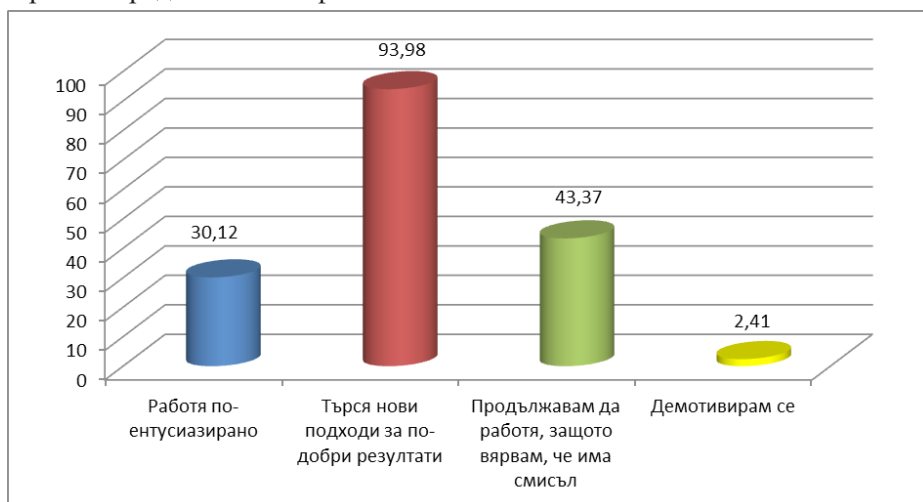

Фигура 4. Как се чувствате (бихте се чувствали), ако не успеете да постигнете педагогическите си цели? (в %)

Сборът на процентите е повече от 100%, тъй като анкетираните имат възможност да дадат повече от един отговор. Резултатите извеждат с най-много избори факта, че трудностите при изпълнение на целите и задачите провокират и амбицират още повече педагогическите специалисти (61,45%) и спокойното, рационално приемане на различността и индивидуалността на децата (учениците, хората), които рефлектират в диференцирани резултати и темпове на постигането им (59,04%). На следващо място (50,6%) е увереността в смисъла на личните усилия и професионална дейност. Очаквано с по-малък дял (28,6%) са изследваните, които са удовлетворени от постигнатите, дори и частични, положителни резултати. Изборът на този отговор сам по себе си може да се тълкува като примиреност и занимаване на критериите, но при отчитане на факта, че той почти винаги се съчетава с предходните отговори, може да се приеме не толкова като абдикиране, колкото като балансирано и рационално отношение към обективността и закономерността на резултатите от педагогическата дейност. Макар и със статистически незначими избори присъстват и отговорите, които очертават

донякъде естествена, но по-скоро временна отрицателна емоционална реакция при разминаване на резултатите от дейността с поставените цели – разочарованост и отчаяние с по (2,41%) и яд и обезвереност от смисъла на усилията и педагогическата дейност с по (3,61%). Тези състояния обаче могат да имат продуктивен и градивен резултат, провокирайки мотивираност, мобилизация и амбиция. Основание за подобно тълкуване е съчетаването им с останалите отговори при 7,23% от изследваните. При 2,41% обаче тези отговори са самостоятелни (при 1 изследван обезвереност от смисъла на усилията и педагогическата дейност и при 1 – „Отчайвам се“) и носят друга информация – по-скоро липса или много ниско ниво на педагогически оптимизъм. И в двата случая изследваните лица нямат педагогически стаж и все още не работят като педагози, а отговорите са в смисъл на вътрешна нагласа при евентуални ситуации. Удоволителен е фактът, че не са направени избори за отговора „Безразлично ми е“. Предвид анонимността на анкетата може да се предполага с голяма вероятност отговорите да са достоверни. Този факт носи информация за отговорност в професионалната дейност на изследваните педагози (настояща/реална и бъдеща).

Друг измерител на педагогическия оптимизъм са типът и съдържанието на планираните и реализирани действия в такива ситуации. Данните по този въпрос са представени на фиг. 5.

Фигура 5. Какво предприемате (бихте предприели), ако не успявате да постигнете педагогическите си цели? (в %)

И тук сборът на процентите е повече от 100%, тъй като анкетираните имат възможност да дадат повече от един отговор. Оптимизмът и педагогическият оптимизъм не са само емоция, нагласа и отношение, те са и търсене, органи-

зация, действие, породени от съответните атитюди. Това прави личностите, които го притежават, продуктивни, съзидателни, креативни. Изключително позитивен е резултатът на този въпрос – 93,98% от изследваните посочват, че проблемите и трудностите при постигане на педагогическите цели и задачи ги провокират да търсят нови подходи, методи, средства за постигане на по-добри резултати. Тези резултати се допълват и от следващите значими избори: „Продължавам да работя отговорно, защото вярвам, че усилията и професионалната ми дейност имат смисъл“ (43,37%) и „Работя по-ентузиазирано“ (30,12%). Макар и само един от изследваните (2,41%) е посочил, че подобни ситуации го демотивират (коментираният по-горе с отговор „Отчайвам се“).

Удовлетворяващ е фактът, че не са направени избори за отговора „Не се старая много, защото считам, че усилията ми са безсмислени“. И в този случай предвид анонимността на анкетата може да се предполага с голяма вероятност, че отговорите са достоверни и сочат отговорност и професионализъм в дейността на изследваните педагози (настоящи/реални и бъдещи).

Изводи

Представеното изследване очертава относително високо ниво по измерителите на педагогическия оптимизъм сред педагогическите специалисти на различни длъжности и с различна продължителност на педагогическия стаж, както и на тези, които все още не са се реализирали като такива. Резултатите предполагат мотивация, стремеж у обучаващите се в ОКС „Магистър“ за постигане на ефективност в избраната сфера на дейност. От друга страна, има основания да се разшири проучването сред по-голям по обхват контингент, да се проучат източниците на това професионалнозначимо качество, както и влиянието на условията и бариерите върху него. Посочените аспекти ще са предмет на следващи търсения.

NOTES/БЕЛЕЖКИ

1. Андреева, Ю.В. (2015). Разработка технологии развития оптимизма в учебно-педагогическом сотрудничестве. Психология образования в поликультурном пространстве, Издательство: Елецкий государственный университет им. И.А.Бунин, 30(2), 102 – 114.
2. Тенева, М. (2016). Ефективност на училищното учене (III – IV клас). Ст. Загора.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Andreeva, Y. V. (2013). Pedagogicheskiy optimizm kak professionalno-lichnostnoe kachestvo uchitelya. *Izvestiya Volgogradskogo*

- gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta, 21 – 24. [Андреева, Ю.В. (2013). Педагогический оптимизм как профессионально-личностное качество учителя. *Известия Волгоградского государственного педагогического университета*, 21 – 24.]
- Desev, L. (1999). *Rechnik po psihologiya*. Sofia: Bulgarika. [Десев, Л. (1999). *Речник по психология*. София: Булгарика].
- Petkova, I. & Isaeva, E. (2015). Sravnitelen analiz na predstavite za profesionalnite kompetentsii na frenskite i balgarskite uchiteli: kakvo e vlyaniето na tehните kontseptsii za razvitiето I obuchenieto na uchenitsite? *Spisaniena Sofyiskya universitet za obrazovatelni izsledvaniya*, 1, 3 – 15. [Петкова, И., Исаева, Е. (2015). Сравнителен анализ на представите за професионалните компетенции на френските и български учители: какво е влиянието на техните концепции за развитието и обучението на учениците? *Списание на Софийския университет за образователни изследвания*, 1, 3 – 15.]
- Vaidya, Sh. R. (2014). Beyond Knowledge and Pedagogy: Academic Optimism of Teachers in High Need Schools. *American Journal of Educational Research*, 2 (12), 1218 – 1224.

PEDAGOGICAL OPTIMISM – DIMENSION OF PROFESSIONALISM

Abstract. At the heart of this study is the category of pedagogical optimism as an immanent component of pedagogical professionalism – its nature, scope, dimension and relevance in today’s educational realities. The main objective is to diagnose the dimensions of this professionally significant quality. This study is based on a theoretical analysis as were used empirical research methods (poll, mathematical and statistical methods for data processing). The occupied contingent encompasses pedagogues who have different positions (teacher at pre-school age, primary teacher, resource teacher, social pedagogue, social worker, public educator, psychologist, etc.) with a different internship in their speciality. In conclusion, it can be summarized that pedagogical optimism is a synthesis of the overall professional-pedagogical preparation, the worldview, the value orientation and the experience of the personality and it is a measure of the degree of its professionalization.

✉ **Dr. Ivanka Shivacheva-Pineda, Assoc. Prof.**

Faculty of Education
Trakia University
Stara Zagora, Bulgaria
E-mail: ivanka.shivacheva@trakia-uni.bg